

УДК 82.162.1 + 82.09

Крістіна Іваніцька

ORCID: 0009-0005-0265-9620

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КРИТИЦІ ЄЖИ ЄНДЖЕЄВИЧА

Анотація. *Всебічно проаналізовано десять критичних статей польського дослідника Єжи Єнджеєвича, які він написав у різний час про генія українського народу Тараса Шевченка, котрі зібрані й упорядковані під керівництвом академіка НАН України, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри полоністики Інституту філології Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка Р. П. Радишевського у книзі «Рецепція творчості Тараса Шевченка в Польщі».*

У статті глибоко висвітлено питання окремишнього погляду творчості Єжи Єнджеєвича стосовно постаті Кобзаря, які в багатьох випадках як у вітчизняних, так і зарубіжних дослідників не збігаються з ustalеними нормами стосовно Т. Г. Шевченка.

Критично осмисливши статті Єжи Єнджеєвича, авторка вважає рецепції польського дослідника надзвичайно актуальними нині для обох народів — українського і польського.

Ключові слова: *Єжи Єнджеєвич, Тарас Шевченко, критична рецепція, переклад, українсько-польські зв'язки.*

Інформація про автора: *Іваніцька Крістіна Андріївна, студентка 2 курсу, кафедра полоністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Електронна адреса: christinaivanitskaya385@gmail.com

Kristina Ivanitska

RECEPTION ON TARAS SHEVCHENKO'S CREATIONS IN CRITICS BY JERZY JĘDRZEJEWICZ

Abstract. *Ten critical articles by the Polish researcher, literary critic, essayist and translator Jerzy Jędrzejewicz on the work of the great poet and cultural figure Taras Shevchenko are comprehensively reviewed.*

Jędrzejewicz's materials were collected and organized by R. Radyshevskiy, doctor of philology, professor, head of the Polonistics Department of the Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv and Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, in the book „Reception of the Work of Taras Shevchenko in Poland”.

Jędrzejewicz's fate was connected with Ukraine, so he cherished his love for her until his last breath, and dedicated many of his works to Ukrainian artists, one who was of our Kobzar.

In addition, the literary critic managed to reveal to the Polish reader Shevchenko from a completely different side than the previous researchers of his work. And therefore, the article deeply covers the issue of a separate view of Jerzy Jędrzejewicz's work in relation to the figure of Kobzar, which in many cases, both among domestic and foreign researchers, do not coincide with the established norms regarding T. Shevchenko.

It is also worth noting that not only the research activity of J. Jędrzejewicz is mentioned, but also his translation skills. He created the most accurate translation of Shevchenko's lyrical and prose works.

The article also states that the researcher paid attention to the fact that the poet's works are characterized by an expressive rhythm, which distinguishes his poetry from folklore. Simple kolomyikas lose the monotony characteristic of folk works and sound differently, as their theme and mood require it. The intonation line of the poems is sometimes prosaic, which makes it possible to achieve interesting declamatory effects. And so, thanks to such thorough observations, Jędrzejewicz had a great influence on the entire translation activity.

Critically analyzing the articles of Jerzy Jędrzejewicz, the author considers the receptions of the Polish researcher to be extremely relevant today for both Ukrainian and Polish peoples.

Key words: *Jerzy Jędrzejewicz, Taras Shevchenko, critical reception, translation, Ukrainian-Polish relations.*

Information about the author: *Kristina Ivanitska, 2nd year undergraduate student, the Department of Polish Studies, Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.*

E-mail: *christinaivanitskaya385@gmail.com*

Kristina Iwanicka

RECEPCJA TWÓRCZOŚCI TARASA SZEWCZENKA W KRYTYCE JERZEGO JĘDRZEJEWICZA

Abstract. *Dziesięć artykułów krytycznych polskiego badacza Jerzego Jędrzejewicza, które pisał w różnych okresach na temat geniuszu narodu ukraińskiego Tarasa Szewczenki, zebranych i uporządkowanych pod kierunkiem doktora nauk filologicznych, profesora, kierownika Katedry Polonistyki Instytutu Filologii Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. T. Szewczenki i akademika Narodowej Akademii Nauk Ukrainy R. Radyszewskiego w książce „Recepcja twórczości Tarasa Szewczenki w Polsce”.*

Artykuł dogłębnie porusza problematykę odrębnego spojrzenia na twórczość Jerzego Jędrzejewicza w odniesieniu do postaci Kobzara, które w wielu przypadkach zarówno przez badaczy krajowych, jak i zagranicznych nie pokrywa się z ustalonymi normami dotyczącymi T. Szewczenki.

Krytycznie analizując artykuły Jerzego Jędrzejewicza, autor uważa, że recepcje polskiego badacza są dziś niezwykle aktualne zarówno dla narodu ukraińskiego, jak i polskiego.

Słowa kluczowe: *Jerzy Jędrzejewicz, Taras Szewczenko, recepcja krytyczna, przekład, stosunki ukraińsko-polskie.*

Nota o autorze: *Kristina Iwanicka, studentka II roku studiów licencjackich, Katedra Polonistyki, Dydaktyczno-Naukowy Instytut Filologii, Narodowy Uniwersytet imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie.*

E-mail: christinaivanitskaya385@gmail.com

Постановка проблеми. У період XIX – першої половини XX століття польські літературознавці мали на меті ознайомити польського читача з творчістю та життєвим шляхом відомого поета, прозаїка, художника, громадського діяча та пророка Тараса Григоровича Шевченка. Чимало науково-популярних та літературо-критичних праць було присвячено великому українському генію. Зокрема літературознавець, перекладач та польський дослідник Єжи Єнджеєвич присвятив усе своє життя вивченню літературної спадщини Шевченка й доносив до поляків усю цінність Шевченкових слів як для українського, так і для польського народів.

Першим кроком Єнджеєвича до Кобзаря був переклад його російськомовної повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» (1960). Проте найбільш вагомим внеском дослідника у справі популяризації творчості Тараса Шевченка вважається польськомовний роман “Noce ukraińskie, albo rodowód geniusza” («Українські ночі, або Родовід генія») (Варшава, 1966).

Отже, у статті розглядається проблема українсько-польських зв'язків на літературному поприщі крізь призму рецепцій Єжи Єнджеєвича на творчість Тараса Шевченка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки, особливо з початку повномасштабного вторгнення, коли Польща стала найбільшим прихистком для українців, дослідження українсько-польських зв'язків є актуальними як ніколи раніше. Зокрема ця стаття спирається на дослідження та публікації у галузі літератури. Однією з найбільш ґрунтовних праць є «Рецепція творчості Тараса Шевченка в Польщі». У ній представлені публікації багатьох дослідників української та польської літератури таких як М. Пекарський, М. Рильський, С. Струмф-Войткевич, Є. Єнджеєвич, Т. Пачовський, К. А. Яворський, А. Середницький (Антін Верба) та багато інших.

У наш час вагомий внесок у розвиток міцних зв'язків між Україною і Польщею на літературному поприщі робить академік НАН України, завідувач кафедри полоністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Р. П. Радишевський.

Спируючись на праці вище зазначених дослідників, а особливо на рецепції Єжи Єнджеєвича, у статті викладений аналіз поглядів польського читача на творчість Тараса Григоровича Шевченка.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Метою статті є дослідження творчості Тараса Григоровича Шевченка через призму критичних рецепцій польського літературознавця Єжи Єнджеєвича. У статті можна знайти інформацію як про життєвий шлях Кобзаря, так і його цінність у постаті поета, прозаїка, художника та громадського діяча у контексті України, Польщі та

інших слов'янських народів. Загальна проблема полягає у деякому викривленому сприйнятті творчості Шевченка, яке Єжи Єнджеєвич намагався виправити своїми ґрунтовними дослідженнями.

Виклад основного матеріалу.

Ще як були ми козаками,
А унії не чуть було,
Отам-то весело жилось!
Братались з вольними ляхами...
Подай же руку козакові
І серце чистее подай!

Т. Шевченко. Полякам

Цими словами, які я взяла епіграфом до своєї статті, геній і пророк українського народу охарактеризував свою громадянську позицію щодо братньої Польщі, що стало своєрідним маніфестом польсько-української дружби.

Напевно, одним з найголовніших популяризаторів творчості Шевченка у Польщі можна вважати Єжи Єнджеєвича — есеїста, літературознавця і перекладача. Уся його доля була пов'язана з Україною. Він народився 2 березня 1902 поблизу міста Конське, одного з воєводств Польщі. Молоді роки провів в Україні, навчався в гімназії м. Катеринослав (тепер Дніпро). Вищу освіту Єнджеєвич здобував уже в Польщі – вивчав право і польську філологію у Варшавському університеті, а також додатково вивчав інші мови та знайомився з мистецтвом перекладу.

Єжи Єнджеєвич по-справжньому цінував творчість Тараса Шевченка. Він розумів її, як ніхто інший і майстерно перекладав як ліричні, так і прозові твори. Першим кроком Єнджеєвича до Кобзаря була російськомовна повість «Прогулка с удовольствием и не без морали» (1960). Цього ж року у Варшаві була видана стаття «Проза Т. Г. Шевченка польською мовою». У цій роботі Єнджеєвич описав стильові особливості Кобзаря та проблеми, які можуть виникати при перекладі його творів польською мовою. Варто за-

значити, що «вірність Є. Єнджеєвича проголошеним творчим принципам, уважне ставлення до мовностилістичних особливостей оригіналу допомогли йому правильно відтворювати прозу Шевченка польською мовою» [7, с. 10]. Наприклад, Єнджеєвич вважав, що пісні та діалоги, які трапляються у прозі Т. Шевченка, не варто перекладати польською мовою, доречно подавати їх просто у транскрипції, а переклад – у примітках і посиланнях.

Окрім вищезазначених перекладів, Єнджеєвич також провів кропітку роботу над збіркою «Вибраних поезій» (1972), куди включив власні переклади «Заповіту», «Розритої могили», «Холодного Яру» та ін. Його роботу високо оцінюють й інші митці – «практичне втілення його принципів художнього перекладу (бездоганне засвоєння мови твору, детальне вивчення його генезису, ідейного спрямування і поетики, точна передача змісту і художніх особливостей)». Так відгукувався Т. Пачовський про Єнджеєвича у Творах Шевченка в перекладах Є. Єнджеєвича (Всесвіт. 1975. № 3. с. 194).

Проте Єнджеєвич не тільки популяризував твори Кобзаря на теренах Польщі, а й створював рецепції, які розкривали перед народом історію Шевченка, його майстерність та величезну силу його слова, яка впливає на людей України та Польщі. Є. Єнджеєвич зобразив Шевченка різнобоко, не тільки як поета та письменника, а також як політичного та культурного діяча. За твердженням Єжи Єнджеєвича природжена сила генія пододала всі перешкоди і видобула з народних глибин все найкраще і найпіднесеніше. І такої книги, як «Кобзар», не має жоден інший народ у світі.

Отже, після появи «Кобзаря» як польські, так і російські шовіністи більше не наважувалися називати українську мову діалектом або наріччям. А після цього вже потрібно було небагато часу, щоб українські національні прагнення дістали загальне визнання. А сьогодні український народ це визнання свого існування доводить на полі бою з російським агресором.

Єжи Єнджеєвич вважає, що поезія Шевченка – це «зоренька», яка зробила велику справу і піднесла поета до пантеону богів літератури усього світу.

Т. Г. Шевченко не мав національних упереджень, він вважав, що польський та український народи мають бути разом, підтримувати та допомагати один одному. Його позицію можна простежити хоча б у вірші «Полякам». Єнджеєвич вказував на те, що Шевченко свідомо відділяв правлячу верхівку від простого народу. А отже, він був непримиренний до царизму. І саме тому він мав такий великий авторитет серед оренбурзьких засланих. Відомі польські діячі та революціонери радо приймали та віддавали свою найщирішу дружбу поетові. Серед них були Сераковський, Залеський, Желіговський та багато інших. Шевченко не визнавав перевагу одного народу над іншим і був символом дружби всіх слов'янських народів. Єжи Єнджеєвич у статті «Тарас Шевченко. Передмова» пише: «Шевченко не мав жодних етнічних упереджень, він не принижував жоден народ і поважав усіх людей, які були варті шани, про що свідчить уся його письменницька й суспільна діяльність» [7, с. 242].

Шевченко розпочав свою героїчну боротьбу ще тоді, коли був кріпаком. Він боровся за те, щоб повернути своєму народу незалежність. Він пробудив народну свідомість, вказав напрям до свободи завдяки своїй творчості. В одному з віршів Шевченко лаконічно, проте влучно виклав свої прагнення:

У своїй хаті – своя правда,
І сила, і воля.

Тарас Шевченко зумів досягти неможливого. Його поезія започаткувала українське національне відродження. Його слова досі актуальні для нашої Батьківщини і, мабуть, ніколи не втратять своєї значущості. Підтвердження неоціненного внеску Шевченка в розвиток національної ідентичності українців є слова Єжи Єнджеєвича: «Його поезія створила фундамент під великим будинком національного відродження, підтвердження якому тепер є факт існування України на політичній мапі світу» [7, с. 243].

На мою думку, ці слова як ніколи на часі для нашої країни. Зараз мільйони українців разом з усім цивілізованим світом дають гідну відсіч російським загарбникам.

Проте також гідний уваги той факт, що не тільки непересічний талант привів Шевченка на п'єдестал найвпливовішого українського поета, але й його вольовий характер. Він розпочав свій шлях від випасання гусей і прислужування різним панам, а завершив його на вершині кар'єрних сходів, що втілюється у заслуженому римському званні – *patria patriae* (батько Вітчизни).

Однак найбільше досягнення у популяризації творчості Шевченка на теренах Польщі Єжи Єнджеєвич здобув, написавши роман „*Noce ukraińskie, albo rodowód geniusza*” («Українські ночі, або Родовід генія»), який був опублікований у 1966 році у Варшаві, а потім перевиданий у 1970 році. Д. Павличко писав: «Отже, перед нами скоріше наукова праця, ніж художнє полотно, та все ж вона так написана, так збудована, такою енергією й драматургією наповнена, що її можна назвати мистецьким творінням» [7, с. 11]. Сам же Єнджеєвич охарактеризував своє творіння, як розповідь про перебування Т. Шевченка на Волині у 1846 році.

У цьому есе-романі автор наводить досить багато фактичного матеріалу, знайомлячи в першу чергу польських читачів з непересічним та багатогранним талантом Кобзаря. Автор концентрує нашу увагу на тих подіях, які найбільше вплинули на творчість поета. Наприклад, перебування в різних краях – у Польщі, Україні та Росії. Під час написання роману Єжи Єнджеєвич використовував велику кількість матеріалів, таких як документи, мемуари, а також консультувався з українськими науковцями. Є. Єнджеєвич у своєму творі відходить від стандартного трактування і опису подій з життя Шевченка. Він висуває думку про те, що польське оточення та світоглядні орієнтири тогочасного польського суспільства відіграли чималу роль у формуванні творчого світогляду поета. Підтвердженням цієї думки виступає революційність поглядів Шевченка на реформування українського суспільства. Вони були сутоголосні ідеям польського суспільства.

Також Єнджеєвич не оминув тему релігійних поглядів Шевченка. Деякі літературознавці вважають поета не віруючим, проте автор роману спростував цю думку. Т. Шевченко швидше вира-

жав обурення несправедливістю Бога або просив в нього милосердя. Єнджеєвич вбачає у постаті Кобзаря національного пророка, справжнього генія, а його філософські, етичні та естетичні погляди вважає насправді непересічними. Саме тому Шевченко й Бога сприймає якимось інакше. Він виражає злість на Бога, тому що переживав страждання більшу частину свого життя, спочатку кріпацтво, а потім заслання. А головна несправедливість, яка розривала серце Кобзаря було гноблення рідного краю. На думку Єнджеєвича, поет усе своє життя перебував у пошуку Бога. І з плином часу побожний настрій Шевченка перетворився у гнівний. Особливо це помітно в останніх творах поета.

Мій Боже, знову лихо!...
Було так добре, було тихо;
Ми заходились розкувать
Своїм невільникам кайдани.
Аж гульк!.. І знову потекла
Мужицька кров! Кати вінчані,
Мов пси голодні за маслак,
Гризуться знову.
(Квітень-травень 1859, С.-Петербург)

На мою думку, цей ліричний твір, як мистецький витвір Пророка віддзеркалюється у нашому сьогоденні.

Однак, Єжи Єнджеєвич відомий також як перекладач з української, російської, італійської та німецької мов. У його творчому доробку Тарас Шевченко відіграє чи не найголовнішу роль. Було відомо про дев'ять творів поета, написаних російською мовою: «Наймичка», «Варнак», «Княжна», «Музикант», «Нещасний», «Капітанша», «Близнята», «Художник», а також «Прогулянка з задоволенням і не без моралі». Т. Шевченко сподівався, що ці твори мають більший шанс на публікацію в московських та петербурзьких журналах, аніж україномовні. Але, на жаль, усі твори були опубліковані в окремій книзі лише після смерті автора

у 1888 році. До речі, польською мовою був перекладений тільки один текст у 1960 році.

Як зазначає Єжи Єнджеєвич, оповідання «Художник» має цілком автобіографічний характер. Усі описані там події мали відповідник у реальності. Єдина вигадка полягає в одруженні головного героя і його смерть у психіатричній лікарні. Окрім цього, поет допускав деякі неточності. Наприклад, головному герою було п'ятнадцять років, але Шевченку на момент написання було вже більше двадцяти. Усі імена героїв, що виступають в оповіданні є автентичними. Оповідь ведеться від першої особи, устами головного героя Івана Сошенка (1806-1876), українського маляра, який у третьому десятилітті XIX століття перебував у Петербурзі і відігравав визначну роль у визволенні поета з панського ярма.

На думку дослідників, есе Єжи Єнджеєвича «Українська людина в російській повісті Т. Г. Шевченка» варте уваги. Її зміст є дуже глибоким і polemичним. Єнджеєвич заперечує тезу українського науковця Олександра Білецького, який вважав, що Шевченко «дає читачам не стільки пізнання дійсності, скільки пізнання власного ставлення до цієї дійсності» [7, с. 235]. Єнджеєвич також дає відсіч тим, хто стверджує, що проза Шевченка неповноцінна, бо автор її будує лише зі спогадів з дитинства. У своїй праці він зазначає: «У моїй статті, очевидно, немає місця на те, щоб довести повну безпідставність подібного твердження. Скажу коротко: по-моєму, Шевченко в царині художньої прози не тільки не був «старомодним», а навіть випереджав свій час, став справжнім новатором. Його вільна, не обмежена апріорними принципами чи правилами композиційна манера, яка далека від традиційного розуміння жанру повісті, і дозволяє автору різноманітні відступи, вставки екскурси (публіцистичні, філософські, наукові, автобіографічні та ліричні) — здається нам сьогодні більш близькою в естетичному відношенні, ніж спосіб побудови багатьох інших повістей і оповідань тієї самої епохи» [7, с. 235].

Є. Єнджеєвич підтверджує свої слова, наводячи приклад головного героя «Близнюків» Степана Мартиновича Левицького: «Не

можна не зауважити, що Шевченко приділяв цьому персонажеві більше уваги, обробив його портрет більш дбайливо й старанно, ніж решти героїв цього оповідання. В цілому ряді епізодів, пригод та життєвих обставин ми всебічно пізнаємо духовні властивості молодого українця: його працьовитість, чесність, почуття обов'язку, силу волі, добросовісність, м'якосердість, доброзичливість, вміння бути вдячним та визначні розумові здібності» [7, с. 237]. Він вміє передавати знання інших, але при цьому є дуже скромним. Окрім цього, Степан Мартинович має одну дуже привабливу рису — в нього все виходить якось легко, всі його вчинки природні та невимушені. Та й загалом герой представлений дуже позитивним.

Єжи Єнджеєвич наголошує на тому, що Шевченкове мистецтво просякнуте зображеннями реального життя. В його творчості не було вульгарного дидактизму. Проте він виконував свій обов'язок, відкривав перед українським народом його права та свободу. На перший план Шевченко завжди висував ідею національної самобутності.

Поет зробив просто неможливі зусилля. Маючи таку тяжку, сповнену постійними випробуваннями долю, він зумів достукатися до українського народу, не дивлячись ні на що. Поет залишив величезну спадщину і як мислитель, і як поет, і як політичний діяч, і має вплив на сьогоднішній день. Його слова не забуваються, а навпаки все частіше відгукуються у серцях кожного українця. Шевченкові вірші вчать любити свободу і цінувати батьківщину, його художні твори — пізнавати нашу історію та природу, а філософська проза направляє нас до розуміння життя та ролі людини в світі постійної боротьби.

Також варто зазначити, що Кобзар вільно володів як російською, так і польською мовами. Єнджеєвич зазначає, що окрім великого таланту Шевченко має ґрунтовні знання у галузі літератури. Його творам притаманна експресивна ритміка, яка й відрізняє його поезію від фольклору. Прості коломийки втрачають властиву народним творам монотонність та звучать по-різному, оскільки цього вимагає їх тематика і настрої. Інтонаційній лінії

віршів часом притаманна прозаїчність, що дозволяє досягти цікавих декламаторських ефектів.

Структура Шевченкової лірики силабічна і силабо-тонічна. Шевченко, зокрема, сформував в українській поезії ямбічний вірш, зразки якого можна знайти у творах Адама Міцкевича. Однак першоджерелом для Шевченка завжди були народна українська мова та староцерковнослов'янське письменство.

Висновки. Щороку в Україні відзначається річниця дня народження Тараса Шевченка — великого поета та пророка. У його літературній спадщині присутні понадчасові цінності. Він закликає нас берегти та поглиблювати українсько-польські зв'язки, чесно і правдиво примножувати їх, як колись це робив Єжи Єнджеєвич та десятки інших польських дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єжи Єнджеєвич. Проза Т. Г. Шевченка польською мовою // Наша культура — №2 (22) — 1960. — С. 1—2.
2. Єжи Єнджеєвич. Шевченкове слово // Наша культура. — 1974. — Березень. — С. 1
3. Єнджеєвич Є. Українська людина в російській повісті Т. Г. Шевченка // Наша культура. — 1971. — №3.
4. J. Jędrzejewicz. Posłowie // T. Szewczenko. Przejazdzka z przyjemnością i nie bez morału. — Warszawa, 1960. — S. 196-199.
5. J. Jędrzejewicz. Taras Szewczenko a Polska i Polacy // Przyjaźń. — № 9 (631). — 1964. S. 5-6.
6. Київські полоністичні студії Том XXIV. Шевченкіана Теоктиста Пачовського. Київ 2014. — С. 333 - 349.
7. Київські полоністичні студії Том XXV. Рецепція творчості Тараса Шевченка в Польщі. Книга 3. Київ 2015 с. 5 - 42, с. 218 - 251.
8. Пачовський Т. Ще одне надбання в шевченкіані Єнджеєвича // Всесвіт. — 1978. — №9 — С. 198.
9. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004—2010.
10. Чернихівський Г. Листи Єжи Єнджеєвича до Макара Середюка // Слово і час. — 1990 — №6.

REFERENCES

1. Jerzy Jędrzejewicz. *The Prose of T. H. Shevchenko in Polish* [Proza T. H. Shevchenka pol's'koyu movoyu] // *Our Culture* — №2 (22) — 1960. — Pp. 1-2.
2. Jerzy Jędrzejewicz. *Shevchenko's Word* [Shevchenkove slovo] *Our Culture*. — 1974. — March. — P. 1
3. Jędrzejewicz J. *The Ukrainian Person in the Russian Stories of T. H. Shevchenko* [Ukrayins'ka lyudyna v rosiys'kiy povisti T. H. Shevchenka] // *Our Culture*. — 1971. — №3.
4. J. Jędrzejewicz. *Posłowie* // T. Szewczenko. *Przejażdżka z przyjemnością i nie bez morału*. — Warszawa, 1960. — S. 196-199.
5. J. Jędrzejewicz. *Taras Szewczenko a Polska i Polacy* // *Przyjaźń*. — № 9 (631). — 1964. S. 5-6.
6. *Kyiv Polish Studies Volume XXIV. The Shevchenko Studies of Teoktyst Pachovskyi*. Kyiv 2014. — Pp. 333-349.
7. *Kyiv Polish Studies Volume XXV. Book 3. The Reception of Taras Shevchenko's Works in Poland*. Kyiv — 2015 pp. 5-42, pp. 218-251.
8. Pachovskyi T. *Another Acquisition in the Shevchenko Studies of Jędrzejewicz* [Shche odne nadbannya v shevchenkiani Jędrzejewicza] // *The World*. — 1978. — №9 — P. 198.
9. *Ternopil Encyclopedic Dictionary: in 4 volumes / editorial board: H. Yavorskyi and others*. — Ternopil: Publishing and Printing Complex "Zbruch", 2004-2010.
10. Chernykhivskyi H. *Letters of Jerzy Jędrzejewicz to Makar Seredyuk* [Lysty Jerzego Jędrzejewicza do Makara Seredyuka] // *Word and Time*. — 1990 — №6.